

'weather' és *řags* o *řál*, però l'últim i el primer també s'usen, em sembla, en l'altre sentit.

Entre les llengües eslaves hi ha, però, bastant de coincidència dels mots, i aquí el clima, ni el balcànic, no era «mediterrani»; és veritat que s'hi troben alguns termes inequívocs: el rus *pogóda* només és 'weather', el sbcr. *dođa* només és 'time'; però rus i bulg. *vreme*, sbcr. *vrijeme*, ucraïn. *veremja* i pol. *czas* són totes dues coses; i potser no és casual que les llengües que distingeixen millor són les més arrimades al germànic: 10 eslovè *vreme/čas* o *dođa*, txec *pořasi* i *povětrnost* contra *čas* i *dođa*; pol. *powjeřrze* i *pogóda* només signifiquen 'time'. En bàltic tenim coincidència en un sol mot en letó (*laiks*) i distinció en lituà (*oras* 'weather' / *laikas* 'time'); de nou en la llengua més veïna del germànic. En cèltic, el kymri distingeix (*amzer* 'time' / *tywydd* o *hin* 'weather'), el bretó ho ha confós tot en *amzer* però també ho han fet l'irlandès i gaèlic (*aimsir*, *aimser*) on ni el clima ni el contacte romànic no se'n poden fer responsables, i s'han mostrat rebecs a l'adstrat anglès.

Sembla que hagueren de contribuir-hi altres factors. Un d'ells deu ser el cronològic. Crida l'atenció la dificultat que pertot hi ha, en una forma o altra, en totes les llengües de l'Antiguitat, a trobar una expressió neta i indubtable del temps atmosfèric; i també el fet que en diverses famílies això ha canviat entre aleshores i l'Edat Mitjana. Sabem bé que en gòtic 'time' es deia *þeibs* (i amb altres matisos *mél* i *hweilla*), però és l'única llengua germànica on no es troba la correspondència del germ. occid. i sept. *wedr*, i s'ignora completament com es deia el temps atmosfèric; ¿casual, en una llengua on tenim un miler de fulls de textos?)

En avèstic 'time' era *zrvan* però no s'hi coneix cap mot per dir 'weather' (cf. Buck, *Dict. of Sel. Syn. Indo-Eur.*, 1.78, 14.11). En sànscrit després de recercar pacientment arribo a la mateixa conclusió: aquí el gran dicc. anglo-sànscrit de Monier Williams, porta per a 'weather' tres mots, un dels qual, *kālāh*, és molt conegut i copiós en tots els matisos de la idea de 'time', però no en aquell altre sentit, i dóna de més a més per a 'weather' *řinanā* i *samayāh*, però aquests semblen ser mots de les llengües modernes o de l'índic mitjà, vestits de sànscrit.²

Sembla, doncs, que en certes famílies lingüístiques la conveniència de tenir un mot clar per a 'weather' s'hagi desenrotllat posteriorment a llur forma més antiga. La dificultat assenyalada deu venir en gran part del fet que alguns d'aquells termes pogueren designar totes dues idees, i la manca d'un coneixement exhaustiu de l'ús no ha permès documentar-ho en aquella llengua. D'altra banda fa l'efecte que sovint hi hauria, originàriament, ambivalència dels mots, però amb el refinament progressiu en el procés històric de les llengües literàries, s'havien anat ideant expressions distintives; després venia un període de vulgarisme creixent —com la caiguda dels imperis romà i bizantí— i les distincions tornaven a obliterar-se: *tempestas* deixa de ser pròpiament 'weather' per degenerar en 'mal temps, maltempada'; *καρρός* usurpa les funcions de

χρόνος i d'*αἰθρα*; *ώρα* es converteix en l'expressió de la idea de l'al. *stunde*.

Fins en llatí clàssic l'expressió de la idea de 'weather' és vària, complicada, en part indirecta (*caelum, aer, dies, sudum*) o bé per mitjà del mot derivat *tempestas*. I els fets en la història del grec han estat ben paral·lels als del llatí-romànic. També allà *καρρός* en grec modern ha vingut a expressar les dues nocions, com ha passat en romànic, però la idea de 'weather' s'expressava en grec clàssic amb locucions diverses i de vegades amb *αἰθρα* (derivat de *αἰθήρ* 'aire', fet paral·lel al llatí), mentre que 'time' sí que tenia expressió clara i ben matisada: *χρόνος* el sentit cronològic, *ώρα* el moment, *καρρός* l'avinentsa, l'ocasió.

També en àrab degué haver-hi evolució comparable: els dos mots per a 'weather' són moderns: *řags* és manlleu del grec (de primer 'ordenament' *τάξις*), *řál* ja figura en l'àrab iraqí del S. x (Dieterici), però només en el sentit de 'estat en què es troba (qualsevol cosa)' (del verb ja corànic *řál* «to be changed», Penrice, 39), mentre que *zamān* 'time' i 'estació anyal' ja és iraqí del S. x, i *waqt* «fixed time (to define its ~)» ja es troba a l'Alcorà (Penrice, 161).

Per als altres fets semàntics i fraseològics referents a *temps* basten els extensos articles dels *DFa*. i *AlcM*. L'acc. 'període menstrual' d'on 'menstruació', 'menstru', ja en Eiximenis: «Confessa't --- si has mal (A, massa I) usat de ta myuller, si t'est acostat a fembra que havia de son *temps*, si t'est adelitat en vils paraules o esguarts ---» (*Dones*, 225r1, p. 478.2f.; abans posava «coneguda fembra en *temps* que havia de sa purgació», 222r2); «*temps*: menstruo de dona: menstrum», Busa-N.

La locució *a temps* significà ocasionalment 'per un període donat': «per raó de la dita mutació --- qual valia més: o que ls regidors de les ciutats fossen perpetuals o *a temps*, e definiren que *a temps* solament ---», Eiximenis (*Dotzèn*, § 401); no tinc dades catalanes de *a temps* en el sentit de 'no massa tard', 'quan cal' (cf. *Jer cada cosa a son temps, ell parla abans de temps*, en Lacav.), però hagué de ser cosa constant des dels orígens, puix que *ad tempus* es troba ja en Ciceró (tant en l'acc. «au bon moment» com «pour un temps») i Dante té en el seu *Purgatori* (xxvi, 147) els mots «sovenha-vos *a temps* de ma dolor!» en l'estrofa occitana que suposa dita per Arnaut Daniel.

El mot, en la seva forma catalana, ha estat constant en tot el territori lingüístic: *téms* fins a l'extrem de Ribagorça (Lasquarri 1957, Cercuran 1965); quasi pertot té forma igual en plural, però allà li donen un plural en -os (*en témsos de tal* o tal: Areny, 1957); sense excloure'n l'acc. meteorològica: «si fa bon *téms* anem a pescar», StPolM; «ara fa un *téms* umédó, però ja farà bon *téms*» (Cercuran); «les campanes toquen *a téms*» ho diuen, i fan, a l'Alt Pallars, quan s'acosta una gropada, amb l'esperança de precipitar els fets i si hi ha d'haver pedregada, que no arribi al terme del poble (Àreu de V. Ferrera, 1933).

Hi ha dues locucions molt esteses en el sentit de